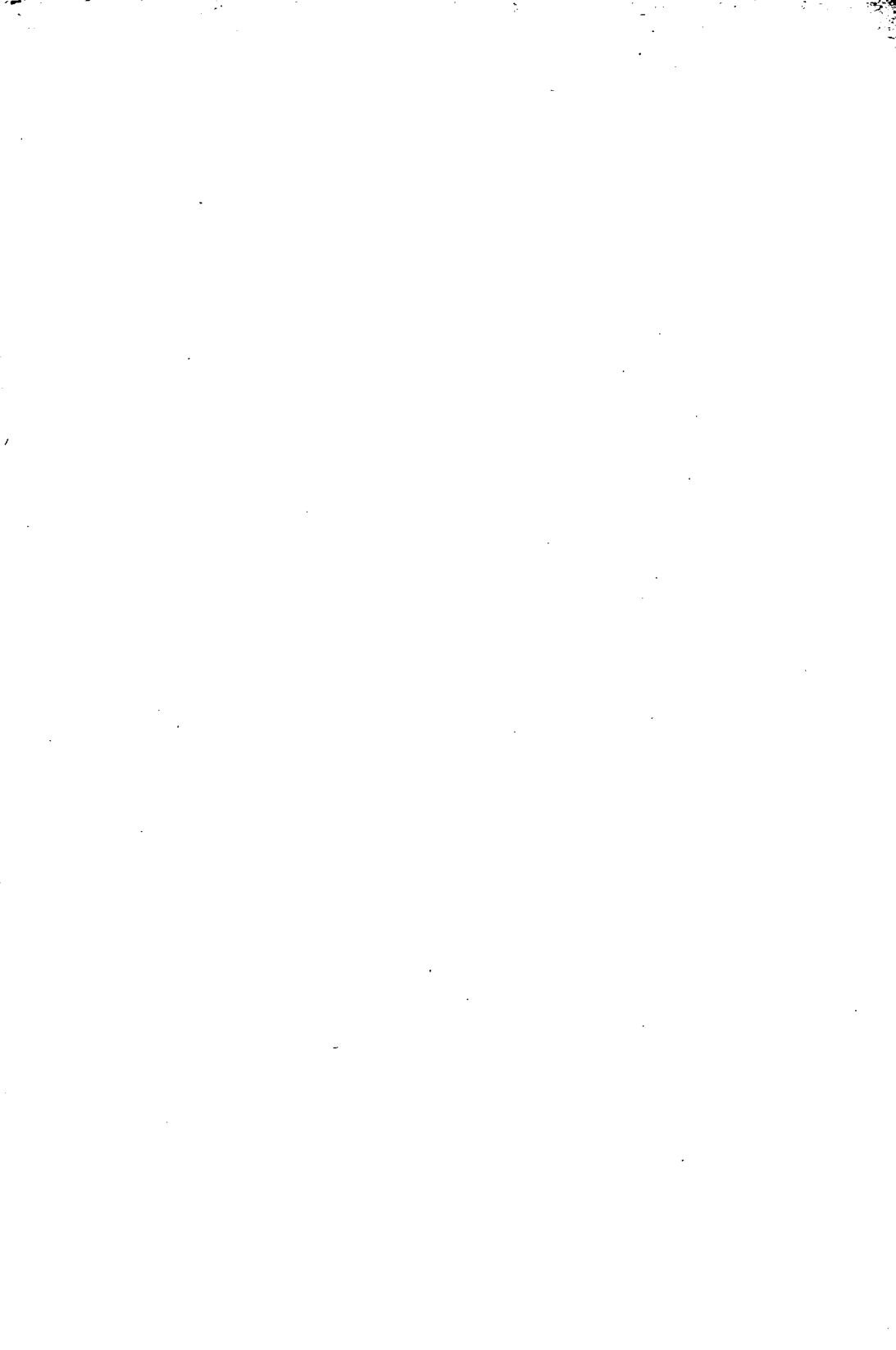

KÖZÉPISKOLAI OSZTÁLYKÖZÖSSÉGEK PSZICHIKUS SZERKEZETÉNEK
ÖSSZEHASONLÍTÓ VIZSGÁLATA FAKULTATIV RENDSZERŰ OKTATÁSI
KISÉRLET UTÁN⁺

Keczer Tamás

⁺Megjelent: A Magyar Pszichológiai Társaság VI. Tudományos Konferenciája.II. Tematikus vitaanyagok. /Szerk.: Barkóczi Ilona - Nagy János/. Bp., 1983

1974-1978-ig longitudinális vizsgálatot végeztünk a makói József Attila Gimnáziumban, hogy adatokat kapjunk az osztályközösségek személyközi kapcsolatainak fejlődéséről a kísérleti szituációban. Akkori következtetéseink szerint:

- 1/ A fakultatív tantárgycsoportos oktatási forma - a sajátos és változatos szituációk teremtésére alkalmas szervezeti felépítésével - a hagyományosnál kedvezőbb feltételeket biztosított a tanulók kapcsolatteremtő képességének fejlődéséhez.
- 2/ A kétéves előkészítő szakasz lezárása után, amikor az osztályok ujjaszerveződtek, gyorsabban fejlődött a csoportkohézió.

- 3/ A különböző csoporttevékenységek hatására a szocializáció folyamatán belül kedvezőbben alakultak az akkomodatív és asszimilatív folyamatok.

- 4/ A szerepdifferenciálódás felgyorsulása mellett a csoporttagok interakcióinak hatására javult az érintkezés hangneme, stílusa, amely a mobil társadalom munkahelyi beilleszkedését hivatott elősegíteni. Az elmúlt időszakban mind az oktatási strukturával /Ágoston 1980, 1981; Csiszár 1981, és mások/, mind pedig a nevelési folyamat pedagógiai pszichológiai megközelítésével igen sok publikáció foglalkozott. Kiemelném empirikus vizsgálataink szempontjából kiindulásként alkalmazott munkák közül Kelemen László: Pedagógiai pszichológia /1981/ és Duró Lajos: Az értékorientáció pedagógiai pszichológiai vizsgálata /1982/ műveit, melyekben igen bőséges bibliográfiai anyag is található.

Társadalmi fejlődésünk szükségszerű igényeinek összefoglalását - mely témánk szempontjából inspiratív jellegű - az MSZMP KB. 1982. április 7-i irányelveiben találtuk meg: "Iskolarendszerünknek képessé kell válnia arra, hogy időben és megfelelőképpen tudjon reagálni a társadalmi beilleszkedés

tartalmában és mechanizmusában végbemenő változásokra..., hogy növekvő szerepet töltsön be az ifjúság szocialista nevelésében, értékorientációjának és magatartásának formálásában." /1982/. A szocializáció folyamatában a társválasztást és az így létrejött interakciókat és ezek célját, eredményeit igen sok tényező befolyásolja /Duró, Kelemen, Kósáné, Járó, Kalmár, Hunyady/. Ezért a korábbi vizsgálati célunkat tartottuk meg. Olyan empirikus tapasztalatokat akartunk szereztetni, amelyek az osztályfőnökök tervező, szervező, koordináló és irányító munkáját segíthetik elő.

Kutatási feladatunk volt az iskolai dokumentumok tanulmányozása, az iskolai oktatási struktúra valamint a tantervek, órarendek elemzése. Így ismertük meg azt a formális strukturát, amelynek keretei között a tanulóközösségek informatív folyamatai bonyolódnak. A korábbi vizsgálatunkhoz viszonyítva itt változást találtunk, mert a jelenlegi rendszerben az osztályok alapvetően 4 évig együttmaradnak szemben a kísérlettel, ahol a második év után új osztályközösségek alakultak.

Igen sokat beszélgettünk az osztályfőnökökkel. Figyelemmel kísértük a tanulókról készített feljegyzéseiket. Tanulmányoztuk az általános iskoláktól hozott jellemzéseket is, de ezek sablonos megfogalmazásai miatt használhatatlannak bizonyultak. Ezért határoztunk úgy, hogy vizsgálni fogjuk a szociabilitás fejlődését, valamint megpróbálunk választ találni arra a kérdésünkre, hogy milyen tulajdonságok alapján preferálják egymást a tanulók és milyen karakterisztikai jegyek dominálnak a referencia csoportokban az adott iskolában, osztályokon belül.

Vizsgálati módszerként megfigyelést, explorációt, tanári konzultációkat és szociometriai eljárásokat alkalmaztunk. Majd a kapott adatokat összehasonlítottuk korábbi, 1974-78-as vizsgálatunk tapasztalataival. A szociometriai szavazólapokon kérdéseink a tanulmányi munka segítésére, mint igen fontos interakciós tevékenységre, társadalmilag hasznos fizikai munka végzésére, vezetői képességeket igénylő feladatok ellátására vonatkoztak elsődlegesen. Tettünk fel kérdést a szabadidő társas eltöltésének lehetőségére is. A kérdőívet úgy módosítottuk, hogy a választásokhoz nem kértünk indoklást, hanem he-

lyette a mellékelt karakterisztikai szavazólap segítségével a választott társra jellemző tulajdonságok számait kellett a tanulóknak felírniuk a nevek mellé. Feltételeztük, hogy ezzel a módszerrel a centrális helyzetben lévő tanulókról kapunk olyan információkat, amelyekkel egyrészt a választók értékpreferenciájára következtethetünk, másrészt a referencia csoportokat alkotó személyek ismeretében a mikrostruktúra hangadóinak tevékenységben megnyilvánuló értékrendszere is hasznos információ lesz az osztályfőnök nevelő munkájához. A felmérésben két gimnázium 8 osztálya vett részt. A kapott adatokat matematikai, statisztikai módszerekkel dolgoztuk fel, de az értékelésnél és a következtetések megfogalmazásánál figyelembe vettük a tanári és tanulói konzultációkon szerzett tapasztalatokat is.

Vizsgálati eredmények

A szociometriai adatok felvételét a mintául választott osztályokban, négy éven keresztül mindig a tanév második félévében végeztük. Eljárásunkat azzal indokoltuk, hogy a tanévben a különböző együttes tevékenységi formák hatására a kapcsolatok átrendeződhetnek. Így nagyobb lehetőségünk nyílt a különböző szempontú megfigyelésekre is. A létszám és a kapott indexek összesítése:

"A" minta /Ki= kölcsönösségi index, Si= sűrűségi mutató
Koh.i= kohéziós index/.

I.o. leány: 25	fiu: 9	össz.: 34	Ki: 94,11%	Si: 0,94	Koh.i: 5,70 %
II. -"-	: 25	-"-: 9	-"- : 34	Ki: 94,11%	Si: 0,94 Koh.i:10,20 %
III. -"-	: 26	-"-: 9	-"- : 35	Ki: 91,89%	Si: 0,89 Koh.i:10,49 %
IV. -"-	: 26	-"-: 9	-"- : 35	Ki: 85,71%	Si: 0,85 Koh.i:14,76 %

"B" minta

I.o. leány: 25	fiu:11	össz.: 36	Ki:100,00%	Si: 1,1	Koh.i: 6,34 %
II.o. -"-	: 25	-"-:11	össz.: 36	Ki: 88,88%	Si: 0,88 Koh.i:13,88 %
III. -"-	: 26	-"-:11	össz.: 37	Ki: 91,89%	Si: 0,91 Koh.i:10,49 %
IV. -"-	: 26	-"-:11	össz.: 37	Ki: 89,18%	Si: 0,89 Koh.i: 9,67 %

I. A létszámadatokat természetesen az osztályfőnökök segítségével elemeztük, hiszen nem volt közömbös számunkra az adatok értékelésénél, hogy a tanulók honnan és hány iskolából jöttek. Vagy kik a bejárók, kollégisták és kik járnak iskolába szüleiktől. Ezek a vizsgálódások az osztályfőnöki munka nélkülözhetetlen velejárói. Szükséges volt azért is, mert a nevelésszociológiai feltételek és a nevelési előzmények változásából levonhatjuk azt a következtetést, hogy az általános iskolából a középiskolába való átmenet /ugyanúgy mint más téren/ a személyközi viszonyulás szempontjából sem tekinthető valamiféle elszigetelt folyamatnak, amely "merőben" új lenne /bár kétségtelenül sokféle új mozzanat árnyalja/ és semmiféle szállal ne kötődne a tanulók korábban kialakult társas érték-orientációihoz, közösségi élményeihez és szociális tapasztalataikhoz /Duró 1982./. A mintául választott osztályok összetétele, szociokulturális miliője, fiúk és lányok számának aránya nagyjából megegyezett az előbbi vizsgálatunk anyagával. Egyedül a kollégisták száma volt lényegesen alacsonyabb. Ebben a kategóriában vettük számításba azokat a szervezeti formákat - és ezek hatásait a személyközi kapcsolatok alakulására - amelyek az osztályok tanulmányi tevékenysége mellett új tapasztalatok kialakítását tették lehetővé. Különösen az okozott nehézséget számunkra, hogy ebben az időszakban tértek át iskoláink a vertikális KISZ szervezeti felépítésről a horizontális jellegű szervezeti formára. Ezekről a gondokról és a kibontakozás lehetőségeiről írt Ágoston György: "A középiskolai közösségek rendszere" című munkájában /1980/.

II. A szociometriai adatlapokat osztályfőnöki órákra töltöttük ki, majd matrixot készítettünk és kiszámítottuk a kölcsönösségi-, sűrűségi-, és a kohéziós indexeket. Ezeket összehasonlítottuk a korábbi vizsgálatunk hasonló adataival és a következőket állapítottuk meg:

- A két mérésben lényeges eltérés a harmadik osztályok indexeinél található, mivel a jelenlegi adatok jobbakként a korábbiaknál /"A" Ki:91,89% Si:0,89 Koh.i.:10,49%. "B" Ki:91,89% Si:0,91 Koh.i.:10,49%/.

Amikor az okokat kerestük egyszerű megoldáshoz jutottunk. A korábbi vizsgálatunkban a szociometriai felvétel az első félév vége felé történt, tehát az újjáalakult osztályban a kap-

csolatok átrendeződése még folyamatban volt. Így ez a különbség elhanyagolható.

A negyedik osztályokban csökkent az indexek értéke. /"A" Ki:85,71% Si:0,85 Koh.i:14,76%, "B" Ki:89,18% Si:0,89 Koh.i:9,67%/. Ezt már a korábbi vizsgálatainkban is tapasztaltuk. Az okok megegyeznek mindkét mérésben. Egyrészt életkori sajátosságok következtében stabilizálódtak a baráti párok, másrészt a különböző célok és a felvételi vizsgákkal kapcsolatos érdekkülönbségek negatívan befolyásolják az interakciós lehetőségeket. /Igen nagy számban vesznek részt a tanulók magánórákon. Különösen idegen nyelvek, matematika, fizika, biológia tárgyakból/.

Az elkészített matrixok alapján háló ill. körszociogramokat készítettünk. Ezeket a pedagógusok szívesebben használják, mert a grafikus ábrázolás szemléletesebbé teszi a centrum és a marginális helyzet közötti viszonyokat. A szociogramok összehasonlításánál is hasonlóságot találtunk korábbi mérésünkkel abban, hogy a lányok és a fiúk közötti kapcsolatok főleg a második évben jelentkeznek és elsősorban tanulási szituációkban. Itt kell megjegyeznünk, hogy az empirikus uton szerzett tapasztalatok ellentmondani látszanak a mért adatoknak. Az első és második osztályokban igen sok leány és fiú "együtt járt" /Mi még diákszerelemnek hívtuk ezt az "állapotot"/. A szabadidő eltöltésére vonatkozó kérdésre adott válaszok azonban ezt nem tükrözték: A közösen végzett munkaszituációkra vonatkozó kérdésekre adott válaszokból kimutatható kapcsolatok a második évtől stabilizálódtak. Korábbi mérésünkben is hasonló tapasztalataink voltak.

III. A szociometriai szavazólapokhoz mellékelt tulajdonságlisták segítségével a tanulókról értékelhető információkat nyertünk. Ezeket gyakorisági táblázaton összesítettük. Itt jegyezzük meg, hogy a kapott adatok az osztályfőnöki munka céljaira alkalmasak, mert a tanulói személyiség megismeréséhez értékes információkat adnak, de általánosítható következtetéseket belőlük levonni nem lehetett, mivel elutasító jellegű kérdést nem alkalmaztunk. Ezért a negatív tulajdonságokat nem választották a tanulók társaik jellemzéséhez.

Néhány érdekesség azonban figyelemre méltó. A legtöbbet felhasznált tulajdonságok: segítőkész, kedves, komoly, megbízható,

bátor, becsületes, igazságos, lelkiismeretes, őszinte. Abban az esetben, ha leányok fiukat választottak valamilyen szituációban, mindig megtalálható volt az "udvarias" jelző. A tulajdonságlista egyes elemeinek módosításával is találkoztunk. Így az "igazmondó" tulajdonság helyett a "meg meri mondani az igazát" mondat került. A mikrostrukturák centrális helyzetét elfoglaló tanulóknál a második, harmadik és a negyedik osztályokban megjelent a "jó szervező" tulajdonság is. A szociogramok értékelésénél az első méréshez hasonlóan megállapítottuk, hogy a szerepdifferenciálódási folyamatok a második év végén és a harmadik év elején felgyorsulnak. Feltételeztük, hogy ezekre a történésekre nagy hatással van az ún. orientációs foglalkozás, amelyet az osztályfőnökök a második év folyamán tartanak. Ebben az időszakban alakult ki tanulóinkban a pályaválasztás viszonylag stabil iránya.

Következtetések

- 1/ A megismételt négy éves longitudinális vizsgálat megerősítette korábbi tapasztalatainkat, amely szerint a fakultatív tantárgycsoportos oktatási forma - sajátos csoportrendszere miatt - alkalmasabb a szociabilitás fejlesztésére a hagyományos középiskolai strukturánál.
- 2/ Az oktatási struktúra által biztosított változatos foglalkoztatási formák segítségével az osztály kohéziójának fejlesztése az osztályfőnöki munkában előre tervezhető.
- 3/ A tulajdonságlisták alkalmazása és a szociometriai adatokkal való egyeztetése a tanulók személyiségének megismerését és önismeretük javulását eredményezheti.
- 4/ A kapott adatokat és empirikus tapasztalatokat az osztályfőnökök eredményesen használták fel a csoporttagok interakcióinak fokozására és az érintkezés hangnemének, stílusának javítására.

Irodalom

- ÁGOSTON Gy.: 1977, A kísérleti modell. A kísérleti gimnaziumi fakultatív képzés Csongrád megyei tapasztalatai. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae Sectio Paedagogica et Psychologica Ser. Spec.Paed.Szeged, 7-20.old.
- DARÓCZI S.: 1980, A nevelési tényezők értékhordozó és információ-közvetítő szerepéről. Pedagógiai Szemle, 7-8. 619-627. old.
- DURÓ L.: 1982, Az értékorientáció pedagógiai pszichológiai vizsgálata. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae Sectio Paedagogica et Psychologica. 270 old.
- KELEMEN L.: 1981, Pedagógiai pszichológia. Tankönyvkiadó Bp., 691.old.
- KÓSÁNE, O.V.-Járó K.-Kalmár M.: 1973, Fejlődéslélektani vizsgálatok. Tankönyvkiadó, Bp., 1975.
- MÉREI F.: 1971, Közösségek rejtett hálózata. Közgazdasági és Jogi Kiadó. Bp., 402.old.
- PATAKI F.-HUNYADY Gy.: 1972, A csoportkohézió, Akadémiai Kiadó Bp., 267.old.
- VASTAG Z.: 1980, Mikrocsoportok az iskolai osztályokban, Akadémiai Kiadó Bp.

Tamás Keczer

Vergleichende Untersuchung der psychischen Struktur der
Klassengemeinschaft der Mittelschule nach einem Unter-
richtsversuch von fakultativem System

1974-1978 wurde die Entwicklung der interpersönlichen Beziehungen der Klassengemeinschaften des József-Attila-Gymnasiums in Makó untersucht. Es wurde festgestellt, dass sich die Gruppenkohäsion in der fakultativen Unterrichtssituation, nach dem Abschluss der zweijährigen Vorbereitungsperiode, als die Klassen schon neu organisiert worden waren, schneller entwickelt hatte. Durch den Einfluss der verschiedenen Gruppentätigkeiten haben sich die akkomoditiven und die assimilativen Vorgänge innerhalb des Vorganges der Sozialisation günstiger gestaltet.

Im Jahre 1982 wurde die Datenermittlung mit Hilfe einer horizontalen Untersuchung in den Klassen mehrerer Mittelschulen vorgenommen. Die soziometrischen Fragebogen wurden so verändert, dass keine Begründung zu den Wahlen verlangt wurde; statt dessen mussten die Schüler mit Hilfe eines beigelegten charakterisierenden Abstimmzettels die Ziffern der für den gewählten Partner charakteristischen Eigenschaften neben die Namen setzen. Es wurde angenommen, dass man mit dieser Methode in den Besitz von Informationen über die Schüler von zentraler Lage gelangt, mit denen man einerseits auf die Wertpräferenz der Wähler schliessen, andererseits die modellierende Rolle der führenden Persönlichkeiten der Mikrostrukturen untersuchen kann. Die Datenverarbeitung wurde mit Hilfe von Soziogrammen und Häufigkeitstabellen vorgenommen. Es wurde festgestellt, dass sich die Kohäsion der Klasse mit Hilfe der durch die fakultative Unterrichtsstruktur gesicherten abwechslungsreichen Beschäftigungsformen in der Arbeit des Klassenlehrers im voraus planen lässt.

Die Anwendung der Eigenschaftslisten und ihre Vereinbarung mit den soziometrischen Angaben kann zum Kennenlernen

der Persönlichkeit der Schüler und zur Erhöhung ihrer Selbstkenntnisse führen.

Die ermittelten Angaben und die empirischen Erfahrungen wurden von den Klassenlehrern erfolgreich zur Steigerung der Interaktionen der Mitglieder der Gruppe angewandt.